

**Bóna Judit – Horváth Viktória (szerk.):
Az anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után**

(Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 2019. 338 p.)

A Beszéd – Kutatás – Alkalmazás című sorozat 2013-ban indult az ELTE Eötvös Kiadó jóvoltából. Ezen sorozat legújabb kötete *Az anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után* című tanulmánygyűjtemény. A kötet a gyermeknyelv rendkívül sok szempontból kutatható témáját járja körül. A korábbi kötetektől eltér abban, hogy nem monográfia formában jelent meg, hanem tanulmánykötetként, ami – ahogy azt Markó Alexandra is kiemeli a kötet előszavában – még inkább hozzájárul a nézőpontok sokszínűségének érvényesítéséhez.

A kötetben tizenkilenc tanulmány kapott helyet, amelyek közül tizennyolc szorosabban, egy pedig lazábban kötődik a gyermeknyelv témaköréhez. A kötetben pragmatikai, fonetikai, fonológiai témájú tanulmányok egyaránt találhatóak.

A metanyelvi és metapragmatikai tudatosság óvodáskorban: 6 éves gyermekek társalgásának metapragmatikai elemzése című tanulmányban Hámori Ágnes egy pilot-vizsgálatot mutat be, amely során négy, hat év körüli gyermek megközelítőleg három órányi hangfelvételét elemezte, különös tekintettel a metapragmatikai tudatosságra fókuszálva. Bár a szerző megítélése szerint a mérés nagyobb mintán történő elvégzése lesz szükséges a közeljövőben, a bemutatott mérésből kiderül, hogy a metapragmatikai reflexiók folyamatosan és intenzíven jelen vannak a hatéves gyermekek spontán beszédében.

Balázs Andrea és Babarczy Anna szintén pragmatikai témájú kutatásukat mutatják be a kötetben, *A pragmatikai kompetencia és nemnyelvi kognitív erőforrások összefüggései* címmel. Tipikus fejlődésű gyermekek esetében keresték a választ arra a kérdésre, hogy mi lehet az oka annak, hogy a pragmatikai kompetencia viszonylag lassan alakul ki és fejlődik a nyelvelsajátítás során. Kutatásuk során megállapították például, hogy minél fiatalabb egy gyermek, annál jellemzőbb rá a szó szerinti értelmezés a pragmatikaival szemben.

Kondacs Flóra tanulmányában (*A szerintem diskurzusjelölő jellemzői a gyermeknyelvben*) a *szerintem* diskurzusjelölő helyzetét, használatát vizsgálja gyermekeknél, felnőtt kontrollcsoporttal összevetve. A több mint tizennyolc órányi elemzett anyag 167 adatközlőtől származott. A *szerintem* diskurzusjelölő mindössze az adatközlők 10%-ánál jelent meg, összesen 33-szor, az óvodások esetében egyetlen pragmatikai funkcióban, a vélekedést kifejező funkcióban.

Svindt Veronika és Lukács Szandra *A nyelvi megértés sajátosságai a társas (pragmatikai) kommunikáció zavarával élő gyermekeknél* című munkája a nyelvtudomány és a gyógypedagógia tudományterületét is érinti. A társas kommunikációs zavar a gyógypedagógia fogalma, és habár csak 2013 óta kezelik önálló kategóriaként, az 1980-as évek vége óta már születnek kutatások ezzel a

jelenséggel kapcsolatosan. A társas kommunikációs zavar tüneteinek ismertetése után a szerzők bemutatják saját kutatásukat, amelyben 65 fő vett részt, 15 személy a célcsoportból, valamint 50 kontrollszemély. A tanulmány részletesen elemzi a cél- és kontrollcsoport közötti nyelvi megértésbeli eltéréseket, például a téri tájékozódás kapcsán.

Szintén a nyelvtudomány és a gyógypedagógia tudományterületeihez kapcsolható Viszket Anita, Hoss Alexandra, Kleiber Judit, valamint Alberti Gábor tanulmánya. *A fejlődési zavarok pragmatikai atlasza formális nyelvészeti keretben (ReALIS)* című munka egy gyógypedagógiai, pszichológiai diagnosztikus eszköztárként is funkcionáló pragmatikai atlaszt hivatott bemutatni. A tanulmányból megismerhető a ReALIS (Reciprocal and Lifelong Interpretation System) működése, pragmatikai jelentősége.

A fonológiai tudatosság és a mondatisméltés összehasonlítása 6 éves óvodások beszédprodukcójában címet viselő tanulmány a fonológiai tudatosság jelentőségének ismertetése és a dinamikus mérések bemutatása mellett a két szerző, Jordanidisz Ágnes és Mihály Orsolya saját kutatási eredményeiről is beszámol. A szerzők 14 óvodás gyermek esetében vizsgálták a dinamikus és statikus mérések eredményeinek különbségét, a fonéमतudatosság és rímtudatosság kapcsolatát, valamint a fonéमतudatosság és más területek lehetséges kapcsolatát.

Varga Szilvia és Steklács János egy próbamérést ismertet *A morfológiai tudatosság és összefüggése a szövegértő olvasás képességével második osztályos korban: egy próbamérés tanulságai* című munkájában. A szövegértő olvasás jellemzőinek és modelljeinek a megismertetése után a szerzőpáros kitér a szófelismerés, nyelvi tudatosság modelljeinek bemutatására, és a morfológiai tudatosság és szövegértő olvasás kapcsolatának elemzésére is. Az 51 gyermekkel végzett próbamérés során igazolódni látszik a morfológiai tudatosság és az értő olvasás szignifikáns összefüggése, s ez alátámasztja a morfológiai tudatosság fejlesztésének fontosságát.

A magyar rekurzív birtokos szerkezet elsajátítása Langó-Tóth Ágnes tanulmánya. A kutatás két fő kérdése, hogy a magyar gyermekek direkt rekurzióként értelmezik-e a rekurzív birtokos szerkezetet az elsajátítás korai szakaszában (az angol gyermekekhez hasonlóan), valamint hogy a szerző által tesztelt kétféle szórend hatással van-e a megértésre.

Krepsz Valéria, Horváth Viktória, Gósy Mária és Huszár Anna *Magánhangzók temporális mintázata az anyanyelv-elsajátításban – különös tekintettel a frázisvégi nyúlásra* című tanulmánya arra a fő kérdésre keresi a választ, hogy mely életkorban milyen módon jelentkezik hangsor-, szó- és időtartamvégi nyúlás gyermekkorban. A frázisvégi nyúlásra nincs még adekvát magyarázat a szakirodalomban, de feltételezhetően egy univerzális (azonban nyelvspecifikus jellemzőkkel is rendelkező) jelenségről van szó. A kutatásban 3, 6, 9, valamint 12 éves gyermekek hangfelvételeit elemezték a szerzők, és az eredményekből kiderül

például, hogy már hároméves gyermekeknél is jellemző a nyúlás, viszont az életkor előrehaladtával egyre csökken a nyúlás időtartama.

A *Gyermekek lingvális artikulációjának variabilitása magánhangzós nyelvkontúrok alapján* című tanulmány egy ultrahangos fonetikai vizsgálatot mutat be. A nyelvkontúr vizsgálatának egyik leghatékonyabb módszere az ultrahangos mérés, ezt a módszert választották kísérletükhöz Markó Alexandra, Csapó Tamás Gábor, Deme Andrea, Grácsi Tekla Etelka és Bartók Márton, a jelen tanulmány szerzői. 8 év feletti gyermekek és felnőtt kontrollszemély esetében, magánhangzó ejtés során vizsgálták a nyelvkontúr variabilitását, 3 szótagos logatomok használatával. Az életkor növekedésével a variabilitás tendenciaszerűen csökken, azonban jelentős szerepe van az egyéni különbségeknek is.

Tar Éva *A szó belseji mássalhangzó kapcsolatok elsajátításának sajátosságai beszédhanghibákban, különös tekintettel a likvidákkal képzett kapcsolatokra* című munkájában 14 beszédhanghibás gyermek kísérleti adatait mutatja be. A magyar nyelvben viszonylag ritka a mássalhangzó kapcsolat, legtöbbször szóbelseji helyzetben fordul elő. Az átlagosan 6,5 éves beszédhanghibás gyermekek az átlag gyermekektől eltérően sajátítják el a szóbelseji mássalhangzókapcsolatokat.

A beszéd folyamatosságának kérdésköre népszerű téma volt a tanulmánykötet szerzőinek körében, hiszen négy tanulmány is született a megakadásjelenségekkel és beszédszünetekkel kapcsolatban: *A beszédfeladat hatása gyermekek és kamaszok szünettartására* (Váradi Viola – Bóna Judit), *5–7 éves gyermekek megakadásjelenségeinek alakulása a beszéd típus függvényében* (Vakula Tímea), *Megakadásjelenségek középiskolások narratíváiban* (Laczkó Mária) és *Megakadás kapcsolatok és komplex megakadások óvodások és kisiskolások beszédében* (Bóna Judit). Ebben a négy tanulmányban a szerzők bemutatják a megakadásjelenségek és beszédszünetek kutatásának szakirodalmi előzményeit, jellemzőit, lehetséges csoportosítását. Ezek a jelenségek gyermekkoról időskorig jelen vannak a beszédben, számos tényező befolyásolhatja őket a szövegtípustól kezdve a beszélő életkorán át az egyéni kompetenciáig.

Váradi Viola és Bóna Judit hatévesek és tizenhét évesek adatait vetette össze. 40 adatközlő anyagát elemezték a GABI adatbázisból, három beszédhelyzetben: spontán narratíva, tartalom-összefoglalás, valamint képleírás esetében. A hatéves gyermekek szignifikánsan nagyobb arányban és hosszabb ideig tartottak szüneteket a beszédjükben, viszont csak spontán beszédben tartottak gyakoribb szüneteket, mint a tizenhét évesek. A beszéd típus csak részben befolyásolta a szünettartást, a hatéves csoport esetében nem befolyásolta a szünetek arányát, a tizenhét évesek esetében pedig a szünetek időtartamára nem volt hatással a beszéd típus.

Vakula Tímea 100 gyermek megakadásjelenségeit elemezte spontán interjú és képről mesélés során. Az 5 és 7 év közötti gyermekek esetében a

bizonytalanságok és a hibák típusai alapvetően nem tértek el, viszont erősen befolyásolta őket a beszéd típus.

Laczkó Mária 15–18 éves fiatalok beszédét vizsgálta, kutatásában 30 fő vett részt. Mérésében az életkor szerepe egyértelműen meghatározó volt: a 15 éves adatközlők megakadásainak mintázata a gyermeknyelvi mintázattal mutat hasonlóságot, a 18 évesek megakadásai viszont már a felnőtt nyelvi tervezési stratégiákat előlegezik.

Bóna Judit 60 gyermek GABI adatbázisbeli anyagát vizsgálta. Az 5, 7, és 9 éves gyermekek szövegeiben a hezitálást, nyújtást, ismétlést, újraindítást, töltelékszavakat, szüneteket, valamint az önkorrekción vizsgáta. Az életkor növekedésével egyre hosszabb történeteket hoztak létre a gyermekek, viszont a szószámában csak az 5 és 9 évesek, illetve a 7 és 9 évesek között volt szignifikáns a különbség. Az 5 és a 9 évesek történetei hosszukban, tartalmukban és nyelvi komplexitásukban is szignifikánsan különböztek egymástól. A 7 évesek még nem tudtak koherensebb történeteket létrehozni az 5 éveseknél (tartalmi szempontból), a szövegeik nyelvi komplexitása viszont már inkább a 9 évesekéhez volt hasonló.

A gyermekirodalmi szövegek névelőhasználatának és a nyelvhasználat fejlődésének lehetséges összefüggései című tanulmányban Kleiber Judit, Viszket Anita és Dóla Mónika kutatását ismerhetjük meg. A gyermekek a névelőhasználatot tipikusan a nyelvelsajátítás korai szakaszában sajátítják el. A háromévesnél idősebb gyermekeknek szóló magyar gyermekirodalmi alkotásokat korábban még nem vizsgálták névelőhasználat szempontjából. A szerzők a jelen tanulmányban a birtokos szerkezetek névelőinek elemzését tűzték ki célul, s vizsgálódásuk során arra jutottak, hogy valószínűsíthető, hogy minél idősebb korosztálynak szól egy adott gyermekirodalmi munka, annál nagyobb az elhagyott névelők aránya.

Lakatos Boglárka *A színnevek redundáns használata kisiskolás és fiatal felnőtt korban* című munkájában a redundancia jelenségének bemutatása után szól a redundáns kifejezések használatának lehetséges okairól is. A színek redundáns használatát babarajzok segítségével elemezte, 12 első osztályos gyermek és 12 egyetemista adatközlő segítségével. Következtetései között szerepel többek között, hogy a céltárgy színe befolyásolja a redundáns színnév megjelenését, valamint hogy a gyermekekre kevésbé jellemző a redundáns kifejezések használata.

Fonológiai tudatosság fejlesztése a Mesezene élménypedagógiai módszerével című írásában Szücs Antal Mór ismerteti a fonológiai tudatosság jelentőségét a későbbi olvasástanulás szempontjából. A Mesezene egy olyan élménypedagógiai módszer, melynek során játékosan, élményszerűen fejlesztik a gyermekek fonológiai tudatosságát, aminek igazolhatóan fontos szerepe van az olvasástanulásban. Azon gyermekek, akik részt vettek a Mesezene foglalkozásokon, iskolába kerülve jobban teljesítenek például a fonéma-percepció és a verbális fluencia területén.

A kötet utolsó tanulmánya a *Tanárok tanórai megnyilatkozásainak szókincse: használnak-e szleng kifejezéseket a tanárok?* címet viseli. A szerző, Hollóy Zsolt az osztálytermi kommunikáció témáját járja körül munkájában. Az osztálytermi kommunikációt korábban egyértelműen a sztenderd nyelvváltozat túlsúlya jellemezte, és a szerző azt a kutatási kérdést fogalmazta meg, hogy feltűnnek-e egyértelműen szlengnek tekinthető elemek a tanárok órai megnyilatkozásaiban. A szleng nehezen definiálható fogalom, a szerző ezt a kérdéskört is körüljárja tanulmányában. A 10 tanóráról származó anyag elemzése során számos szleng kifejezés előfordult, a tanulmány ezek elemzésével zárul.

Az *anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után* című tanulmánykötet rendkívül változatos nyelvészeti témákat dolgoz fel. A kutatások között találunk egészen fiatal gyermekeket vizsgáló munkákat, s olyanokat is, amelyek 17 éves, majdnem felnőttkorú fiatalok nyelvi jellemzőit mutatják be. A kötet azon túl, hogy képet ad az anyanyelv-elsajátítással és a gyermeknyelvvvel foglalkozó aktuális nyelvészeti kutatások irányairól, izgalmas és értékes olvasmány lehet nyelvészeti kérdések iránt érdeklődő, nem szakértő olvasók számára is.

BODNÁR NOÉMI
ELTE BTK
bodnarnoemi@gmail.com